

De La màscara del príncep a «La Follia al·legòrica»

Autor: Pep Mayolas

Data de publicació: 30-09-2014

Per Sant Jordi d'aquest 2014 es va publicar La Follia al·legòrica, un estudi on En Paolo Pellegrino desplega les seves conclusions després d'una minuciosa lectura en clau de l'Elogi de la Follia, l'obra més famosa d'Erasme de Rotterdam. Reproduïm el pròleg en el qual En Pep Mayolas ens presentava La Follia al·legòrica i ens explicava com es va gestar

A primers de desembre del 2012, l'editor Josep Maria Orteu em va encarregar una biografia alternativa d'Erasme de Rotterdam que havia d'acompanyar la reedició en català de l'Elogi de la Follia, l'obra més famosa del príncep dels humanistes. La reedició s'havia de completar amb un petit estudi del professor Paolo Pellegrino, membre de l'Institut Nova Història, que donaria a conèixer els resultats o les conclusions d'una lectura en clau del llibre d'Erasme.

La revolucionària biografia s'havia d'intitular Erasme. La màscara del príncep, i suggeriria que el brillant pensador renaixentista pertanyia a l'aristocràcia catalano-portuguesa entroncada amb la Casa Reial catalana a través de la descendència del darrer comte d'Urgell. Aviat, però, es va fer palès que la presentació d'un Erasme constituït en màscara d'un incògnit escriptor aristocràtic català, que publicava a l'estranger sota una aparent identitat holandesa per amagar-se de la Inquisició castellana, no es podia explicar correctament sense una contextualització històrica adequada.

Així, pel febrer del 2013, després de dos mesos de redactar sobre Erasme i havent-hi incorporat informacions que incidien en l'existència d'una cort regular a la València dels Reis Catòlics, en el projecte de Descoberta presentat per en Cristòfor Colom i en la instauració de la Inquisició castellana als regnes catalano-aragonesos, a banda d'altres qüestions històriques rellevants, quedava clar que allò que n'acabaria resultant depassava àmpliament l'estricta biografia de l'humanista i, per tant, no servia per a l'encàrrec que l'editor m'havia formulat. L'obra prengué una dimensió pròpia i al cap d'un any, pel març del 2014, sortí de la impremta amb el títol d'Erasme i la construcció catalana d'Espanya (Llibres de l'Índex, 2014). Mentrestant i en conseqüència, l'Elogi de la Follia s'havia reeditat la

primavera del 2013 amb una nova traducció catalana del catedràtic Jaume Medina encapçalada per una biografia convencional d'Erasme de Rotterdam a càrrec del mateix doctor Medina. La feina de descodificació que en Paolo Pellegrino anava efectuant de l'obra immortal d'Erasme, però, no podia quedar inèdita, i aquesta és la raó per la qual teniu avui aquest llibre a les mans. La Follia al·legòrica és, així, font primordial i complement imprescindible del meu Erasme i la construcció catalana d'Espanya i, alhora, constitueix definitivament el nexa del meu llibre amb l'Elogi.

L'Elogi de la Follia –el Moriae encomium d'Erasme de Rotterdam– és una obra estranya. Hom hi distingeix una part central, la més entenedora per al lector, en què el gran pensador se'n riu de les diverses formes de l'estultícia. Però, al començament i al final del llibre, en el seu exercici crític, l'autor encadena una sèrie de referències a les mitologies clàssiques que, combinades amb la retòrica pròpia de l'època i un llenguatge simbòlic volgutament poc clar, arrossegueu el lector mitjà cap a un naufragi bescantat, si allò que es pretenia era arribar a una comprensió cabal i completa del text. Perquè l'Elogi convida a un joc d'interpretacions subtils al lector, i d'aquesta manera inaugura al segle XVI una forma de comunicació críptica, per mitjà d'una literatura d'aparença innòcua en la seva escassa intel·ligibilitat, que no és a l'abast de la gran majoria. Una majoria en la qual m'hi heu de comptar, ben a contracor.

En Paolo Pellegrino, en canvi, és un ciutadà italià resident a Barcelona que no només ha entès la veritable dimensió política i cultural de Catalunya en la història d'Europa –força més que no pas molts dels mateixos catalans que li fem de veïns–, sinó que, amb un esperit crític, obert i net de prejudicis, propi de les ments científiques, ha llegit i rellegit i tornat a rellegir l'Elogi de la Follia al llarg de molts mesos i tantes vegades com les seves obligacions li ho han permès. D'aquesta lectura pacient i reincident, aleshores, n'ha sortit una interpretació brillant i agosarada que revoluciona algunes de les certeses en base a les quals s'ha dut a terme la construcció mitològica d'Espanya, i que ens obliga a qüestionar-nos la història que ens ha estat explicada. Escrit entre l'estiu i la tardor de l'any 1509 a Anglaterra i arrodonit pel mateix Erasme amb uns textos posteriors que, des del 1514, formen part de la versió definitiva, l'Elogi de la Follia recull, disfressades, unes revelacions cabdals sobre la monarquia hispànica que divergeixen significativament de la història canònica dels Reis Catòlics, de Felip el Bell i de Joana la Boja. Els trets més significatius d'aquestes revelacions són allò que he provat de documentar a Erasme i la construcció catalana d'Espanya tan a bastament com m'ha estat possible. De tot plegat n'ha sortit la proposició d'una teoria sobre els inicis de l'Espanya política tal com la coneixem ara, a més d'uns personatges històrics que han pres un relleu nou. En particular, Joana dita la Boja i el seu pare, Ferran el Catòlic: la malaurada reina no era boja ni estava gelosa del seu marit, sinó més aviat era al contrari. El rei Ferran, per la seva banda, fa honor a la seva fama d'estadista i surt reforçat de cada destret en què el situaran els seus adversaris polítics.

De les perquisicions d'en Paolo i de la lectura de biografies més modernes de Joana se'n destria una reina presonera dels seus deures, lliurada en cos i ànima a un amor de joventut, esdevingut impossible per raó d'Estat, i també s'entreveu l'existència d'un interdicte que pesa sobre la reina boja i que no li permetrà de governar mai. Les metàfores d'Erasme, combinades amb al·lusions específiques a determinats personatges de les mitologies grega i romana, ens faculden per copsar, gràcies a la present descodificació, una monarquia subjecta als embats de la fortuna, amb perills d'extinció dinàstica i actuacions desesperades, gairebé, per salvar la continuïtat de la nissaga al tron.

El viatge que ens proposa en Paolo no només és d'utilitat per a l'examen de l'Elogi de la Follia, sinó que ens dona claus per acostar-nos a altres textos del segle XVI que poden contenir fragments d'aquella història que la censura no autoritzaria mai de publicar. El relat al·legòric de la centúria renaixentista adquireix, així, un valor addicional, un significat afegit, un sentit que fins fa ben poc tenia molt de gratuït i que a partir d'ara sabem que no ho era gens. Tants llibres de pastorets que estimen pastorettes, tanta prosa innòcua, tanta art discutible, tantes històries vàcues explicades des d'una retòrica buida, tant d'avorriment lector en haver de saltar quatre-cents anys de diferència mental i religiosa...

Cal tenir, però, el talent d'en Paolo per saber veure, per saber llegir. Cal tenir la seva paciència i la seva saviesa, la formació humanística que de ja fa temps es troba a faltar en els nostres plans d'estudis, i de la qual ja no podran gaudir els nostres fills, permanentment enlluernats per pantalletes multicolors –el peatge que hom ha de pagar al signe dels temps– i, per si no n'hi havia prou, sotmesos a les lleis regressives d'un ministre que parla d'"espanyolitzar" alumnes. Cal saber saltar amb gràcia per damunt de la censura com ho féu Erasme, com ho feren els seus imitadors i successors en l'art amagada d'explicar sense dir.

Cal saber fugir de la literalitat i pensar en clau d'humanista encongit per un poder fanàtic i despietat, per una raó d'Estat poderosa i implacable que destruïa el testimoni dels fets per construir una nova realitat, una narració on els bàrbars marcaven els límits de la cultura, cremaven escriptors i després publicaven algunes de les obres segrestades al reu atribuïnt-se'n l'autoria, de tal manera que l'inquisidor que al matí vetllava pel control de l'heretgia luterana, de l'il·luminisme o de qualsevol mena de dissidència, a la tarda apareixia com a fundador d'universitats i redactor d'obres d'enginy inigualable, després d'haver propiciat la desaparició del veritable autor i atribuir-se l'engendre resultant de la mutilació d'inconveniències i la imprescindible traducció al castellà.

L'Elogi de la Fol·lia és un testimoni de la brillantor que llampegueja, fugaç, en temps de l'època més fosca, la de la persecució del talent, la del foment de la mediocritat, la de l'anorreament de la discrepància mitjançant el sotmetiment i l'anihilació dels qui s'atrevien a alçar la veu. En temps de la Inquisició castellana, els erudits s'escapoliren de la mordassa gràcies a l'enginy i a la seva formació cultural. En els temps que ens toca viure, on el govern espanyol legisla cada dia per al retorn a un franquisme digital, en aquesta guerra oberta dels poders fàctics, de les elits privilegiades, de la casta extractiva contra la societat civil –l'únic col·lectiu indefens i desarmat que queda–, ens caldrà molt d'enginy i una erudició que no tenim per deixar testimoni de la veritat –que des del poder sempre ens serà negada– en la subtil manera que ho van fer els nostres avantpassats. Ens caldrà el seu exemple per deixar constància de l'intent que busca el nostre extermini com a cultura i com a poble. La descodificació de l'Elogi ens desplega davant de l'enteniment un dels camins que triaren els literats humanistes per esquivar la censura. És una tasca que hem d'agrair a Erasme, enllà dels segles, i avui al seu afortunat intèrpret, l'amic Paolo Pellegrino. Gaudiu-ne a pleret.

Pep Mayolas

Arenys de Mar, març de 2014